

A Magyar Országgyűlési Emlékek

Beszámoló egy forráskiadvány-sorozat munkálatairól

A Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelent Magyar Országgyűlési Emlékek (MOE) forráskiadvány sorozat 1874 és 1917 közt 12 kötetben közreadta az 1526-tól 1606-ig tartott országgyűlések iratanyagát. 1962 őszén a Történettudományi Intézet javaslatára az Akadémia Történelmi Bizottsága elhatározta a sorozat folytatását, egyelőre 1790-ig; a végrehajtással az Intézetet bízta meg.

A forráskiadvány-sorozat céljára és jellegére vonatkozóan idézzük az Intézet 1962. augusztus 17-i fölterjesztéséből a bevezető sorokat: „A marxista magyar történettudomány az elmúlt tizenöt évben rendkívüli energiát fordított a XVII—XVIII. századi magyar történet problémáinak tisztázására. Ebből a tárgykörből számos könyv és tanulmány jelent meg, mégis — kétségtelen részleteredmények ellenére — e bonyolult korszaknak éppen a fő problémái maradtak megoldatlanul. Olyan kérdésekről van szó, mint függetlenségi harcaink jellege, társadalmi tendenciái és konkrét osztálytartalma; a Habsburg centralizáció és a rendi partikularizmus harca, a Habsburgok abszolutista törekvéseinek érvényesülése Magyarországon és a magyar nemzeti abszolutizmus megvalósítására irányuló esetleges törekvések; Magyarország helyzete a Habsburgbirodalomban stb. Ezeknek a problémáknak a megoldása nélkül a XVII—XVIII. századi magyar történet marxista igényű feldolgozása lehetetlen, az egyes kérdések tudományos alapossággal történő elemzése viszont csakis igen nagy mennyiségű új forrásanyag feltárásával valósulhat meg. A forrásanyag terjedelme a különböző (összbirodalmi, országos, táji, megyei, városi stb.) szinteken úgyszólván áttekinthetetlen, s a problémák kutatásához különböző kutatóknak gyakran ugyanazt a kiadatlan forrásanyagot kellene nagy idő- és energiavesztéssel átnézniök. Ugyanakkor tudjuk, hogy a korszak valamennyi lényeges problémája szóba került az országgyűléseken, az országgyűlések által kiküldött bizottságokban és az országgyűléseket egyes időszakokban pótló concursusokon és rendi részgyűléseken. Éppen ezért hatalmas lépéssel vinné előbbre XVII—XVIII. századi ismereteinket és a jelzett problémák most már halaszthatatlanná vált megoldását a Magyar Országgyűlési Emlékek sorozatának folytatása.”

1963. március 18-án a kiadásban elsősorban érdekelt tudományos intézmények és szervezetek képviselőiből, valamint a korszak néhány szakemberéből, a Történettudományi Intézet igazgatójának elnöksége alatt megalakult a MOE szerkesztőbizottsága. Ennek tagjai voltak: Molnár Erik (elnök), Ember Győző (Országos Levéltár), Székely György (Magyar Történelmi Társulat), R. Várkonyi Ágnes (Történettudományi Intézet I. Magyar Osztálya), Vértes György (Országgyűlési Könyvtár), továbbá Kovács Kálmán és Pach Zsigmond Pál professzorok, majd 1965-től Beér János professzor. A munkálatok irányítását a szerkesztőbizottság a szerkesztőségre ruházta. Ennek tagjai: Benda Kálmán főszerkesztő (egyben a szerkesztőbizottság titkára), Heckenast Gusztáv és Iványi Emma.

1967-ben az elhunyt Molnár Erik helyébe, a szerkesztőbizottság elnökeként az Intézet új igazgatója, Pach Zsigmond Pál lépett; 1970-ben nyugalomba vonult Vértes György, utóda az Országgyűlési Könyvtár új igazgatója, Vályi Gábor lett. Az elhunyt Beér János helyére a szerkesztőbizottság 1972 végén Csizmadia Andor professzort választotta.

A MOE tényleges munkálatai 1964-ben indultak meg, az Akadémia évi 28 000 forintos célhittel támogatásával.

Abból a megfontolásból kiindulva, hogy az egyes országgyűlési kötetek közreadóinak ne kelljen bizonyos központi levéltári állagokat egyenként újra és újra átnézniök, a szerkesztőség az egész korszakra (1607—1790) kiterjedő anyaggyűjtést végeztetett. Az anyaggyűjtés során minden országgyűlési vonatkozású iratról kartoncédula készült.

Feldolgozásra került az Országos Levéltárban őrzött központi kormányservek iratanyaga (Archivum Regni, Magyar Kancellária, Magyar Kamara, Helytartótanács stb.), a fontosabb családi levéltárak (Eszterházy, Batthyány, Thurzó, Csáky, Zichy, Festetics, Széchenyi stb.) és gyűjtemények (Kováchich Márton György, K. Papp Miklós, Tunyogi Csapó, Fraknoi Vilmos, Gombos gyűjtemény stb.). Feldolgozásra került az Országgyűlési Könyvtárban őrzött Gyurikovits országgyűlési gyűjtemény anyaga, az Egyetemi Könyvtár kéziratári anyaga (Pray-, Kaprinay-, Hevenessy-gyűjtemény), a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kéziratgyűjteménye (elsősorban Károlyi Árpád hagyatéka) és az Országos Széchenyi Könyvtár magyar és latin nyelvű kéziratai. Feldolgozásra kerültek egyes megyei, városi, és egyházi levéltárak országgyűlési iratai is.

Az eddigi anyaggyűjtés eredményeként 10 000-nél több kartoncédula gyűlt egybe (országgyűlésenként és azon belül időrendben sorbarakva). Azt mondhatjuk, hogy a legfontosabb, a központi hazai anyag katalógusba vétele befejeződött.

A külföldi levéltári anyag rendszeres fölmérése mindeddig nem volt megvalósítható. Egyes kutatók az esetlegesen kezük alá került magyar országgyűlési vonatkozású iratokat kijegyezték, főleg a bécsi és a szlovákiai levéltárakban, de tervszerű munkára sor nem került.

Az 1708—1715-ös országgyűlésre Heckenast Gusztáv végzett két hónapos kutatást a bécsi Staatsarchivban, másolatai kézírásban vannak. Az 1607—1608-as országgyűlések teljesnek mondható külföldi levéltári anyagát Benda Kálmán gyűjtötte be.

A Román Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete kolozsvári fiókjának igazgatóságával történt megállapodás alapján Jakó Zsigmond kolozsvári egyetemi tanár 1965-ben hozzákezdett az egykori partiumi megyei és városi levéltárak országgyűlési iratainak katalógusba vételéhez. De mindeddig csak Közép-Szolnok megye és Szatmárnémeti város levéltári anyagát tudta kijegyezni.

Az iratok katalógusba vételével egyidőben indult és folyamatosan haladt a legfontosabb országgyűlési iratok szövegének másolása. Már az anyag kicédulázásánál is nehézséget jelentett, hogy egyre kevesebben vannak, akik XVII—XVIII. századi latin, német vagy magyar szövegeket biztosan olvasnak és azokat megértik, — a másolásnál azonban ezek a nehézségek még megsokszorozódtak. Olyan paleográfaiilag és nyelviileg jártas kutatók még kerültek, akik az iratot kézzel lemásolták, de már olyan, aki a szöveget rögtön gépbe tudta volna írni, nem akadt. Az egykorú írásból maiba átmásolt iratot egy második személy gépelte le, ami számos új hibalehetőséget adott és szükségessé tette a legépelte iratoknak az eredetivel való összeolvasását, fáradságos és hosszadalmas egybevetését. Mindenekelőtt az 1607—1608-as iratok lemásolására került sor, ez nagyjából 8000 oldalt tesz ki. A későbbi időkből eddig mintegy 2500 lapnyi szöveg került legépelésre, ezek zöme a XVII. századból van. Többnyire kézírásos másolatban őrizzük az 1526—1606 közti évekből egy sor országgyűlési irat szövegét (mintegy 800 lap terjedelemben), amely a MOE I—XII. kötetének kiadásakor még nem volt ismert, így ott nem is jelenhetett meg.

Kérésünkre az Országos Levéltár 1965-ben megkezdte és ma is folytatja a bécsi Staatsarchiv Hungarica sorozatának filmrevételét. A filmzés lassan halad, jelenleg a XVII. század végénél tart. Ugyancsak az Országos Levéltár révén filmre vétettük a bécsi Hofkammer Archiv, a pozsonyi, a kassai és a besztecerébányai városi levéltárak egyes XVII. századi sorozatait is. A filmek egy részéről fényképnagyítás készült. Ezek száma nagyjából 800 darab.

Xerox-másolat készült az Akadémia Történelmi Bizottsága által a külföldi levéltárakban

a múlt század második felében másolatott XVII. századi országgyűlési vonatkozású iratokról (zömük a vatikáni és a simancasi levéltárakból való). Mintegy 1000 xerox-felvétellel rendelkezünk az 1607—08-as országgyűlések főleg külföldi iratanyagából.

A levéltári anyaggyűjtéssel egyidőben kezdtük egyes országgyűlési szempontból is fontos nyomtatott forráskiadványok mutatójának elkészítését. Eddig az alábbi munkákhoz készültek el a mutatók: *Magyar Országgyűlési Emlékek I—XII.*; *Erdélyi Országgyűlési Emlékek I—XXI.*; *Thököly Imre naplói és levelei I—IV.*; *Thurzó György levelei I—II.*; *Illésházy István és Mikó Ferenc naplója*; Abafi Ferenc: *A magyar szabadkőművesség története*; Thaly Kálmán: *Rákóczi társ I—II.*; *Károlyi Sándor naplói I—II.*; *Teleki Mihály levelezése I—II.*

A MOE tizenkét kötetéhez név- és tárgymutató készült, a többi csak névmutató. A mutatók kötetenként ábécé-rendben csoportosított nyers cédula-anyaга kiadás esetén még végső rendezésre vár.

Még 1967-ben elkészült a sorozat minden részletre kiterjedő szerkesztési és forráskiadási szabályzata, Benda Kálmán munkája. A szabályzatot 1967 októberében a Történettudományi Intézet kezdeményezésére egy szakemberekből álló bizottság megvitatta. 1972. október 9-én a szerkesztőbizottság a szabályzat végleges alakját jóváhagyta és elfogadta. (A szabályzat megjelent a Századok 1974-es évfolyamában.)

Az anyaggyűjtés előrehaladásával, 1965—66-ban a sorozat szerkesztőbizottsága több megbízást adott ki az egyes országgyűlési kötetek iratanyagának összeállítására és a kötetek megszerkesztésére. Ennek megfelelően 1962-től kezdve a munkát többen meg is kezdték. Munkához látott Bottló Béla országos főlevéltáros, aki a minden szempontból fontos 1681-es országgyűlés iratainak sajtó alá rendezését kezdte meg. Ezt a munkát ugyanis nagyban megkönnyítette, hogy támaszkodhatott Baranyai Bélának az 1930-as években végzett részletes hazai és külföldi anyaggyűjtésére és másolatgyűjteményére. Bottló 1964 legvégén bekövetkezett halálával ezt a munkát Veress Miklós országos levéltáros vette át, de nem sokáig folytatta. 1966-ban elkerült az Országos Levéltárból, s így az országgyűlés gazdátlanul maradt. 1967-ben kezdte az anyaggyűjtést a XVII. század-végi nádori concursusokra Iványi Emma országos főlevéltáros, de erőteljesebben mindaddig nem tudott ráállni a munkára. Heckenast Gusztáv, a Történettudományi Intézet főmunkatársa 1969-ben fogott hozzá az 1708—1715-ös országgyűlés iratainak összegyűjtéséhez. Két hónapot kutatott Bécsben, ezt követően azonban az Intézet igazgatósága más feladattal bízta meg. Mások is voltak többen, akik vállalták egy-egy kötet munkabavételét, de a munkához mai napig nem kezdtek hozzá. Közrejátszott ebben másirányú elfoglaltságuk, de az is, hogy az ilyen jellegű forráskiadási munka roppant sok időt és utánjárást igényel (sokkal többet, mint egy átlag-monográfia elkészítése), ugyanakkor sem erkölcsileg, sem anyagilag nem fizetődik ki. Ez összefügg azzal is, hogy az ilyen jellegű munkát tudományos intézményeink általában nem méltányolják, maga az Akadémia sem, annyira, hogy tudományos fokozatra pályázásnál forráskiadás tekintetbe sem vehető.

Végül is tehát csak egy országgyűlési kötet munkálatai haladtak érdemlegesen előre, az 1607—1608-asé. Ennek szerkesztője Benda Kálmán 1966-ban fogott hozzá a munkához (közben a 10 kötetes Magyarország történelmébe megírandó fejezet egy időre őt is elvonta a XVII. századtól). A két országgyűlést, 8 részgyűlést és 2 tábort gyűlést felölelő iratanyag együtt van és 1976-ban a jegyzetelés és a bevezető feldolgozás is elkészül. (A két kötetre tervezett kiadvány összterjedelme mintegy 100 ív.)

Az 1607—1608-as országgyűlésekkel kapcsolatos eddigi kisebb közlemények egyébként teljes mértékben igazolni látszanak a munkálat egészéhez fűződő várakozásokat. Egyrészt sokkal világosabban látjuk Magyarországnak a Habsburg-Monarchia egészében elfoglalt helyét és jelentőségét, másrészt teljesen új megvilágításba kerül a bécsi abszolutizmus és a magyar rendiség küzdelme (ld. Benda Kálmán: *Habsburg-politika és rendi ellenállás a XVII. század elején*. Történelmi Szemle 1970. 404—427 és uő.: *A kálvini tanok hatása a magyar rendi ellenállás ideológiájára*. Helikon, 1971. 322—330). Az egybegyűjtött anyag jelentőségét igazolják azok a nyers adat-

összeállítások is, amelyek a 10 kötetes Magyarország történelme szerzőinek kérésére két kérdésről készültek. Ezek: 1. a nádori szék betöltéséért vívott országgyűlési harcok érvei, a nádor jogkörére és feladatára vonatkozó elképzelések a XVII—XVIII. században, és 2. a nemesi kereskedelemre vonatkozó országgyűlési tárgyalások és határozatok.

Az anyaggyűjtést az elmúlt évek során többen használták, részben a már többször említett Magyarország történelme szerzői, részben általában a XVII. századdal foglalkozó kutatók, elsősorban a Történettudományi Intézet tagjai, de mások is. Több kiadvány hivatkozik is az országgyűlési jegyzet- és másolatgyűjteményre.

A még elvégzésre váró munkák közt első helyen áll továbbra is az anyaggyűjtés folytatása. Az 1607—1608-as évekre végzett részletes kutatások azt mutatják, hogy a központi kormány-szervek anyagával fontosságban egyenrangú a megyék és városok országgyűlési iratanyaga. Jellegük persze más, elsősorban nem az országgyűlési tárgyalásokra, a kormányzat és a rendek viszonyára, illetve azok ellentétére szolgáltatnak anyagot, hanem a megyei nemesség és a városi polgárság helyzetére, gazdasági és társadalmi törekvéseire, politikai tudatára. Ennek az anyagnak országgyűlésenként való összeszedése roppant időpazarlással és költséggel jár. (Még a negatív eredmény megállapítása is, hogy valamely országgyűlésre az illető levéltárban nem őriznek iratot, nem egyszer több napot vesz igénybe.)

A mai Magyarország megyei és városi levéltárai azonban elsősorban a XVIII. századra szolgáltatnak adatokat, a XVII. századra csak alig néhány nyúl vissza közülük (az ország nyugati és északi peremvidékén). Annál fontosabb viszont erre a korra a szlovákiai és a kárpátukrajnai levéltárak anyagának számbavétele. Ugyancsak az 1607—1608-as évekre végzett anyagfeltárás tanúsítja, hogy a felvidéki szabad királyi városok (Pozsony, Lőcse, Kassa, Besztercebánya stb.) gazdag levéltárai az országgyűlési követeknek adott utasításon és a hetenkénti követi jelentéseken kívül számos iratot is megőriztek, többnyire másolatban, így sérelmi feliratokat, uralkodói válaszokat, országgyűlési ügyben folytatott levelezéseket, naplókat. Részben, ha nem is mindig, hasonló a helyzet a megyei levéltáraknál, amely nélkül a köznemesség álláspontja nem ismerhető meg. Rendkívül fontosak a városi és a megyei jegyzőkönyvek: ezek nem egy esetben megőrizték az utasítások körül összecsapó véleményeket, a hazatérő küldöttek beszámolóí fölötti vitákat. Azt mondhatjuk, amilyen szegényes a hazai egykorú törvényhatósági levéltárak anyaga a XVII. századra, olyan gazdag a volt felvidéki megyéké és városoké (a magyar országgyűléseken rendszeresen résztvevő partiumi megyék és városok levéltári anyaga jórészt elpusztult).

Ennek az iratanyagnak felmérése, kicédulázása és filmre vétele elsőrendűen fontos feladat volna, — sajnos, a megoldási lehetőség még nem alakult ki. Nem a filmezés körül vannak nehézségek (ezt az Országos Levéltár cserekeretben el tudja készíttetni), hanem az anyag felmérésében és kijelölésében. Szlovákiai viszonylatban kézenfekvő volna a szlovák és magyar Akadémia közti kutatócsere-egyezmény kereteinek igénybevétele, ezt a lehetőséget azonban mindeddig teljesen kimerítették a saját témákra kutatók. Az egyetlen megoldási lehetőségnek az látszik, ha a 12 hónapos keretből évi 2—3 hónapot fiatal történészek azzal a kötelezettséggel kapnának, hogy idejük egy részében az országgyűlési iratok anyagfeltárásán dolgozzanak.

A társországok országgyűléseit, tudjuk, a szerkesztőbizottság eleve kirekesztette a MOE publikációs köréből (ellentétben a korábban kiadott I—XII. kötettel), így Horvát-, Szlavón- és Dalmátország „sabor”-jai sem kerülnek be 1607-től kezdve a kötetekbe. (A sabor-ok iratanyagát a zágrábi Horvát Tudományos Akadémia egyébként is kiadta már!) Mivel azonban a horvát-szlavon rendek és rendi szervezetek mindvégig képviselve voltak a magyar országgyűlésen, ott a társország ügyeiben határozatokat hoztak, s a horvát küldöttek felszólaltak és szavaztak az országgyűlésen, — így a horvátországi levéltári anyag számbavétele is hozzátartozik a körültekintő anyaggyűjtéshez. A XVII. században a töröktől meg nem szállt Horvát-Szlavónia, minden belső önkormányzata mellett, szerves része volt a magyar államnak. Országgyűlési

vonatkozásban tanúsítja ezt, hogy a horvát főméltóságok (a bán, a főispánok), a főurak és főpapok ugyanúgy személyes meghívót kaptak a magyar diétára, akárcsak a magyarországiak, s a városok és a káptalanok is a magyarokkal azonos módon küldték oda követeket.

Nyilván az állandó török veszedelem, a területében és lakosságában megfogyatkozott magyar és horvát királyság azonos helyzete is közrejátszott abban, hogy a társország és Magyarország együttélése a XVII. században sokkal erősebb volt, mint korábban, vagy mint később, az 1700-as évektől kezdve. A katolikus egyházi szervezet kezdetől fogva egységbe fogta a két területet, a zágrábi püspök a kalocsa érsektől, illetve rajta keresztül Magyarország primásától függött, a szerzetesrendek is a magyar rendtartományba illeszkedtek bele. Az 1600-as években azonban egységes volt a katonai, végvári szervezet is, s teljes azonosságot mutatott fel a két ország rendi gépezetének működése, a megyék és a városok közigazgatása. Horvát papok nem egyszer Magyarországon futottak karriert (a protestanizmus térhódítása következtében a magyarországi főpapi kar nagyrésze horvát), amit előmozdított, hogy a katolikus papképzés is központosítva volt Nagyszombatban, s a magyar környezetben felnőtteknek nyelvi nehézségeik nem voltak.

De nemcsak az egyházi, a horvát nemesi rend is teljes szimbiózisban élt a magyarral. Horvát főnemesek magyar főméltóságokat viseltek, horvát köznemesekkel találkozunk a magyarországi megyei életben és a végvárakban; a szlavóniai megyék tisztikarában, a horvát főtisztviselők és főméltóságok sorában pedig régi magyar családok tagjai tűnnek fel. A közigazgatási, szervezeti egység társadalmi és kulturális téren is érzékelhető. A horvát nemesség büszkén vallotta magát „Hungarus”-nak, s a horvát egyházi és világi értelmiség nagy része kétnyelvű volt, a forrásokból nem egyszer el sem dönthető, horvát-e vagy magyar. A Draskovichok vagy a Frangepánok egymásközt magyarul leveleztek, a gersei Pethők vagy az Istvánffyak pedig horvátul érintkeztek jobbágyaikkal és katonáikkal. Igaz, a közigazgatás egyöntetűbben latin volt, mint a magyarországi, ahol a magyar nyelv nemcsak a megyékben, hanem — a szabadságharcok meg-megújuló hatásaként — az országgyűléseken is előtérbe nyomult.

Mindent el kellett mondanunk azokkal szemben, akik úgy vélik, hogy a horvát és magyar fejlődés már a XVII. században is élesen elvált egymástól. Nem vált el, s ez indokolja, hogy a zágrábi Horvát Országos Levéltárat, a három szlapon megye (Zágráb, Varasd és Körös) és két szabad királyi város (Zágráb és Varasd) levéltárát nem lehet kihagyni, ha a magyar országgyűlések történetéhez gyűjtünk anyagot.

A XVII—XVIII. századi Magyarország azonban része volt egy nagyobb birodalomnak, így természetes, hogy országgyűléseink megértéséhez is elengedhetetlen a Habsburg-Monarchia bécsi központi levéltáraiban őrzött anyag számbavétele. Elsősorban nem is a Haus-, Hof- und Staatsarchiv Hungarica állagának viszonylag ismert irataira gondolunk, hanem olyan levéltárakra, amelyeket magyar ügyekben kevésbé szoktak megnézni. Azt mondhatjuk, minden lényeges állásfoglalás előtt az uralkodó véleményt kért nemcsak a Magyar Tanácstól és az Udvari Kancelláriától, hanem az Udvari Kamarától, a Haditanácstól, sőt a birodalmi tanácstól, később az Államtanáctól is. Ezeknek a „votum”-oknak felküldött eredetije nem mindig maradt ráuk, de az illető szervek iratai közt többnyire megtaláljuk fogalmazványukat vagy másolatukat, nem egyszer — főleg a XVIII. században — a kérdést megtárgyaló ülés jegyzőkönyvét is. Ezek részletes okfejtése az uralkodói leiratokba csak ritkán került bele, megismerésük pedig nem lényegtelen. A kortársak is tudták, hogy a magyar ügyekre adandó válasz nem a Magyar Tanácsban, hanem a központi kormányhivatalok szobáiban dől el, tehát igyekeztek azokat tájékoztatni, meggyőzni, segítségüket kérni. Ez magyarázza, hogy pl. a Német Birodalmi Kancellária levéltárában (Mainzer Reichskanzlei-Archiv) magyar országgyűlési ügyekkel találkozunk. Nem konkretizálható és főleg nem magyarázható az udvar — az uralkodó magyar kérdésekben elfoglalt és az országgyűlésen kinyilvánított álláspontja, ha nem ismerjük a központi kormányzervek véleményét.

Kell-e külön szólnunk a Habsburg-Monarchia egykori tartományi levéltárainak fontosságáról? Különösen a XVII. század első felében egymást érték a rendi konföderációk, magyar—cseh—morva—osztrák szövetségek: a protestáns nemesség közös erővel igyekezett szabadulni a

rekatolizáló, dinasztikus politikát erőltető Habsburgok uralma alól. Történetírásunk mindeddig alig figyelt erre, s ha igen, akkor is csak magyar források és magyar szempontok alapján foglalt állást, ami egyoldalú és gyakran téves eredményekre vezetett. Az osztrák tartományi levéltárak (különösen Alsó- és Felső-Ausztria, Stájerország, Karintia és Tirol), a Vencel-korona országainak levéltárai (különösen Cseh- és Morvaország) gazdag, mindeddig ki nem aknázott iratanyagot őriznek ebben a vonatkozásban (köztük a magyar országgyűléseken résztvevő küldötteik jelentéseit, részletes naplót stb.).

Ha már a Habsburg-Monarchia eseményeinek megítélésénél sem néztünk túl a saját forrás-anyagunkon, ugyan miért vettük volna igénybe az európai betagozódásnál a távolabbi országok levéltárait? Pedig a sokat hibáztatott, torzító hungaro-centrizmus csak úgy vetkőzhető le, ha a magunk hazai álláspontját szembesítjük más, külső szempontokkal. Az európai népek egymásrataltsága a XVII. században (korábban is) már megkövetelte, hogy az országok egymás dolgairól tudjanak, egymásra tekintettel legyenek, sőt, hogy bizonyos fokig az események irányításába is beleszóljanak. Megint csak az 1608-as országgyűlés példájával kell előhozakodnunk: a magyar események megértéséhez nemcsak a velünk együttélő Habsburg-országok magatartásának ismerete nélkülözhetetlen, hanem ugyanígy nélkülözhetetlen az európai nagypolitika fővonalainak a tudomásulvétele is. Dőreség volna azt hinni, hogy a magyar rendek és a Habsburgok alkudozásait pusztán belső hatalmi viszonyuk szabta meg, s hogy a különböző nagyhatalmi érdekek abba nem szóltak bele. A Vatikán, Spanyolország, Velence, vagy a kicsiny Firenze és Németalföld nem véletlenül tartottak állandó diplomáciai képviseletet Prágában és Bécsben, az országgyűlés idején pedig Pozsonyban is, s követeiknek a magyar tárgyalásokról küldött részletes jelentései nem elmellőzhető források, ha meg akarjuk ismerni a valóságos hatalmi viszonyokat, mely egyszer az uralkodó, máskor viszont a rendek kezét kötötte gúzsba.

A kézírásos anyag hozzáférhető tételével párhuzamosan használhatóvá kell tenni a már kiadott forrásokat is. Ennek módja: megfelelő segédletek kézbeadása.

A MOE 12 kötete és az EOE 21 kötete, de a többi korábban említett kisebb-nagyobb forráskiadvány is alig használható mutatók nélkül. Általános történeti érdeket szolgálma tehát ezek közreadása. Erre legalkalmasabbnak látszik a sokszorosított (rotaprint) kiadás. Előzetesen persze a kötetenkinti nyers mutatókat egységes egészszé kellene formálni, ami nem is kis munka. A MOE és az EOE mutatója külön-külön kötetet alkotna, a többi munkák mutatóiból egy kötetbe több is kerülhetne.

A mostani gyűjtés során előkerült eddig nem ismert, a nyomtatott kötetekben nem publikált 1526—1606 közti legfontosabb országgyűlési iratokat a mutatókhoz hasonlóan, rotaprint kiadásban közzé lehetne tenni. A nyers másolatok jórésze rendelkezésre áll, egy részük összeolvasása is megtörtént, hátra van a legszükségesebb jegyzetek, a regeszták és a nyomtatott kötetekre történő utalások elkészítése. Ezek az utólagosan kiadásra kerülő iratok nem egy esetben lényegesen módosítanak a korszakról való ismereteinket.

A levéltári anyaggyűjtés, a mutatók és a pótlások közreadása közben azonban meg kellene indulnia az egyes kötetek sajtó alá rendezésének.